

Такий прийом В.З. Санніков трактує як “комічний шок”. Деякі лінгвісти називають нові слова, створені за допомогою контамінації, телескопічними. О.А. Земська називає такий спосіб творення слів “накладанням”. Ми дотримуємося широкого розуміння контамінації і враховуємо дві її основні характеристики: 1) формально у слові представлені два похідних слова; 2) у значенні слова складним чином переплетені значення обох слів, які накладаються одне на одне.

Порівняймо:

Sen-sational → Sen + sensational. У словоформі обігрується ім'я нобелівського лауреата Amartya Sen і прикметника sensational. Також додається графічне виділення слова, що слугує досягненню ефекту привертання уваги до незвичності вживання.

What wobbles when it flies? – A **jelicopter!**

Слово *jelicopter* створено накладанням двох похідних основ jelly + helicopter. Комічний ефект створено на обігруванні подібності розгойдування при польоті на гелікоптері з розхитуванням желе.

MBADE in Italy

MBADE → MBA (Master of Business administration) + made.

Прагматичний ефект новоствореної словоформи має рекламний характер.

3. Графічні виділення та гра з абрєвіатурами.

E-xaggeration (“e” – у цьому випадку позначає Інтернет, значення якого перебільшується).

Everlasting LIFFE (абрєвіатура LIFFE – London International Financial Futures Exchange є омонімом слова life). Автор обігрує сталий вираз “вічне життя”, підкреслюючи стабільність і успішність цієї організації.

Gnu surprise (GNU – General Norwich Union, gnu – велика африканська тварина). Факт написання акроніма в заголовку малими буквами свідчить про намагання автора викликати у читача ефект ошуканого очікування.

Спостереження за стилем сучасної англomовної журнальної публіцистики дозволяє зробити висновок, що мовна гра є однією із характерних її особливостей. Але поява цього явища на сторінках спричинена конкретною комунікативною ціленастановою і бажанням автора досягти певного прагматичного ефекту. Найпоширенішими функціями мовної гри у публіцистичному тексті є атракційна, комічна, експресивна.

Література

1. Васильева А.И. Газетно-публицистический стиль речи. – М.: Русский язык, 1982. – 198 с.
2. Гридина Т.А. Языковая игра: стереотип и творчество. – Екатеринбург: УрГПУ, 1996. – 214 с.
3. Земская Е.А. Словообразование как деятельность. – М.: Наука, 1992. – 178 с.
4. Лысакова И.П. Язык газеты: социолингвистический аспект. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1981. – 103 с.
5. Санников В.В. Русский язык в зеркале языковой игры. – М.: Языки русской культуры, 1999. –

527 с.

УДК 811.161.2'38

ДУДЕНКО О.В.
(Умань)

УЛЮБЛЕНИЙ – СИНІЙ (ДО КОЛЬОРОПISУ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА)

У статті йдеться про специфіку барвокористування М. Стельмаха. На прикладі найуживанішого письменником кольору – синього – розкривається традиційне та специфічно-авторське у використанні колірної гами.

У кожного письменника свій почерк, власна манера відображення картини світу. Стосується це й використання кольоративів – слів на позначення кольору.

Колірна гама є складником індивідуального стилю автора і має принципове значення для розуміння специфіки його мовної картини світу, власних традицій і новаторства у мові. Назви кольорів у мові письменника відзначаються багатством семантичного наповнення і виконуваних функцій.

Проблема семантики і функцій кольоративів у художньому тексті перебуває в полі зору багатьох науковців, серед яких І. Бабій, А. Брагіна, Л. Донецьких, В. Дятчук, С. Єрмоленко, Л. Зубов, Л. Качаєва, С. Караваєва, О. Маленко, К. Нестеренко, Л. Пустовіт та ін. В українському мовознавстві назви кольорів розглядаються насамперед у зв'язку з вивченням ідіостилів Т. Шевченка, І. Франка,

Лесі Українки, О. Кобилянської, М. Хвильового, О. Олеся, М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана, О. Гончара, Б. Олійника та ін. митців слова. Спостереження над функціонуванням кольоронайменувань у різних письменників дають цінні результати для глибокого пізнання особливостей семантики кольоративів як у мові в цілому, так і в ідіолектах митців, для укладання словників тощо.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена тим, що, попри пильну увагу дослідників до творчого доробку М. Стельмаха, особливості його барвокористування залишаються недостатньо з'ясованими, розгляд семантичної структури колірних лексем та їх стилістичної активності у творах письменника здійснювався не системно (наприклад, у своїй роботі Ю. Касім [2] аналізує назви барв у романі письменника "Правда і кривда").

Матеріалом цієї розвідки став роман "Чотири броди" [5]. При дослідженні функціонування кольороназв у художньому мовленні митця було враховано не лише лексеми – доміанти кольору, а й усі їхні деривати, семантично близькі їм найменування, а також слова-композиції. Усього до аналізу залучено близько 600 контекстів, у яких засвідчені кольороназви. **Мета роботи** – на основі семантико-стилістичного аналізу відповідних лексем з'ясувати особливості кольоропису як складника мовної картини М. Стельмаха.

Підтримуємо думку дослідників, серед яких А. Вовк, О. Коваль-Костинська, А. Критенко, Н. Сологуб, що в українській мові кольороназви утворюють якісно і кількісно розвинене лексико-семантичне поле, до якого входять назви кольорів і їх відтінків, причому сема кольору із формально-граматичного боку може виражатись у прикметнику й прислівнику статично, дієслові – динамічно, а в іменникові – у вигляді предметності.

Відзначимо неоднотайність науковців в окресленні доміантних одиниць лексико-семантичного поля кольоративів: їх кількість коливається від семи до одинадцяти назв. Безперечними елементами є *червоний, жовтий, зелений, синій, чорний*. Проте якими є наступні – *сірий, сизий* (А. Критенко) чи *голубий, білий* (О. Дзівак) та ін. – погляди мовознавців розійшлися. Вважаємо слушними аргументи Т. Ковальнової, що доміантними є *червоний, жовтий, зелений, синій* – як основні кольори спектра, та *чорний, білий, сірий* – як типово ахроматичні кольори. Тим більше, що спостереження над барвокористуванням М. Стельмаха показують, що саме *сірий* є у нього одним із найуживаніших кольорів.

Використання письменником кольоративної лексики пов'язане з наслідуванням традицій (народних, мистецьких), віяннями епохи, а водночас – із власними уподобаннями, особливостями асоціативного мислення тощо. Порівняймо: в ідіолекті Євгена Гуцала, за нашими дослідженнями, переважають чорний, білий і золотий кольори. У дібраних із роману "Позичений чоловік" понад 800 контекстів із кольороназвами найчастотнішими є кольоративи на позначення чорного (145), білого зі срібним (130), жовтого із золотим (125) та червоного – 110 уживань. Далі (у порядку спадання): на позначення сірого (із сивим та сизим) – 90, зеленого – 85 та синього – 75 уживань. Зауважимо: чорний і білий – найпоширеніші кольори доквілля, тому таке бачення світу письменником не є випадковим.

У прозовому мовленні Михайла Стельмаха, навпаки, домінують кольоративи на позначення синього, сірого і жовтого. З роману "Чотири броди" нами дібрано близько 600 контекстів, у яких засвідчено кольороназви: на позначення синього (з блакитним та ін. відтінками) – близько 100 уживань, сірого (із сивим та сизим) – понад 80, жовтого (золотого) – 80, червоного (з рожевим та іншими напівтонами) – понад 70, білого (зі срібним) – понад 60 уживань, а також чорного – близько 60. Найменш уживаними є лексеми на позначення зеленого – близько 30 вживань.

Барвопису Михайла Стельмаха притаманне поєднання як традиційного, так і специфічно-авторського. Кольороназви у творах письменника виконують не лише описову, характеристичну функції, а й смислову, емоційно-експресивну, оцінну. Особливо вдаються митцеві стилістично насичені специфічно-індивідуальні метафори з колірним компонентом: *Катря ...пішла в сріблясто-зеленаву синь вечора* [212 – посилання вказує на с. за дж. [5]; *А Миколка в кучері оберемок сонця захопив* [121]; *Картатий вечір упав на присілок* [118]; *Синьою-синьою чашею упав у глибінь ставок, а в ньому розквітають по-весняному білі хмари* [506]; *Гай-гай, де тепер ті вітряки і червінці кульбаби твого дитинства* [308]. Властиво, що метафори влучно передають аксіологічну характеристику пейоративного плану, причому як персонажів, напр.: *в жовтих білках лихоманяється кисточки очей* [384]; *І враз на рідку синьку Стьопоччиних баньок наповзла сизість злості* [517]; *Був це чолов'яга років шістдесят з обличчям кольору сухості волоського горіха* [438]; – так неістот, природних явищ тощо: *на пеньках зруба зацвітала гарячим сірчанним цвітом поганка* [50]; *Вечір знімав з вікон сизу барву, і вони темніли, немов крила гайворонів* [337].

Цікаво, що Стельмаха можна назвати майстром кольоропису очей. Вони рідко зображуються одного тону (*фіалкові очі* [175]), а здебільшого увиразнюються півтонами: *карі, підсвічені зсередини*

очі [70]; *карі, в золотій оправі очі* [507]; в *чорнильно-синіх* очах [72]; у *сіро-блакитних* очах [90]; в *горіхово-каріх* очах [96]; *зелено-блакитними* очима [288]; *синьо-сірий сум в очах* [49].

Індивідуально-авторським є кольоратив з негативною конотацією *зелень з піщаником*. Саме такого кольору зображує автор очі одного з персонажів роману – підступно-хитрого лісника Семена Магазаника: *...так глигнув своєю зеленню з піщаником...* [9]; *витріщився на неї зеленню і піщаником лісник* [113]; *і враз у посмутнілій зелені його розбишакувато заграв сірий піщаник* [149]; в *зелених очах Магазаника побільшало сірого піщаника* [504].

Письменник, описуючи барви, використовує різні відтінки палітри, іноді поєднуючи контрастні кольори або ж використовуючи поряд цілі кольорові розсипи: *І біла піна шматками летіла на білі гречки, на червоні пшениці, на чорну дорогу* [300]; присілок ... *спросоння погойдував підсинені оселі, чорні тополі і сизі од старості журавлі* [219]; *довгим поглядом прощання оглянув мальовані в синє, і сиве, і срібне світи* [26]. Поєднанням різноколірних гам автор відтворює і картини природи: *І чорніла, і зеленіла, і сивіла перед ним і за ним рілля* [218]; *поле ... мигтіло їм настояною тишею червоної пшениці, рожевих гречок і золоточубих соняшників* [300]; і портретні характеристики персонажів: *Під чорними ліпленими дугами брів зоріють і печальються великі, підведені синім карі очі* [388]; *на смаглявому виду (чорнявки) так несподівано зоріли виразні сірі очі* [318].

Обмежені обсягом статті, розглянемо лише одне мікрополе назв – синього кольору.

Кольоратив *синій* з усіма відтінками є найуживанішим у творах письменника. Поряд з домінантою *синій* засвідчені такі кольоративи: *синій-синій, синява, густа синь, синьоокий, голубоокий, блакитноокий, синюватий, синьоцвіт, посинілий, підсинений; блакитний, блакить, блакитнавий, блакитно* та ін. Сема 'синій' міститься і в лексемах та словосполуках: *волошковий, фіалковий, очі-волошки, оксамит очей, синька очей, колір перестиглого бузку, голубі очі петрового батога* та ін. Як бачимо, серед одиниць мікрополя трапляються як народнопісенні, так і книжнопоетичні колірні номінації. Окремі з них – *блакитнавий, блакиття, блакитнаво-срібний, мертвотно-блакитнавий, заблакитнавився* – можна з упевненістю назвати авторським новотворами.

Особливого концептуального навантаження у художній моделі світу Михайла Стельмаха набуває образ неба, причому автор не шкодує найрізноманітніших відтінків, аби передати небесну тональність: *блакитні шовки неба* [106]; *підлиняле блакиття неба* [308]; *барвінкове небо* [410]; *темно-сині оксамити неба* [402]; *на блакитній оболоні неба* [277] та ін.

Синій, блакитний і голубий у поетичному світі письменника є ознаками часо-просторових понять, що і визначає одну з домінант його барвопису. Найчастіше це ознака надвечір'я або вечірньої чи нічної пори: *уже надвечір'ям заблакитнавився день* [234]; *вечір міняв синю кирею на темну* [323]; *на синіх долонях вечора* [206]; *від синього передосіння* [282] та ін. Означені кольоративи стають епітетами і земного, точніше горизонтального, простору. Як правило, вони супроводжуються нейтральною або майоративною оцінкою: *блакитних ланів* [73]; *на іскристій підсиненій рівнині* [188]; *синя чаша вечірнього степу* [208]; з *підсиненими і оброшеними зорями хатами* [13]. Серед просторових понять аналізовані кольоративи позначають насамперед плеса водойм: *волошкова снівода* [288]; *на блакитній весняній воді* [58]; *блакитний, мов цвіт сон-трави, струмок* [315]; – або ж далину, тумани, імлу, роси: *під синій пруг лісів* [71]; *густою синню курились береги* [10]; *день ... вибрав із тіней блакить* [24]; *роса ... синьою імлюю тремтіла* [303]; *досвітня синява* [430] та ін. Через домінування стихії води навесні автор і перший весняний місяць називає *блакитним* [41]. Такого ж кольору постають у творі і зимові пейзажі: *підсинене срібло снігів* [217]; *над волошковим засніженим світом* [26]; *блакитні шати паморозі* [568]; *у снігу, що ... виколихує блакитні дими й волошкове цвітіння* [174].

Синій колір квітів чи води може асоціюватися з певним душевним станом, тому в тексті з колірними означеннями поєднуються й відповідні настроєві епітети: *стоять такі сині сльози, як роса на розквітлому льоні* [6]; *синя безмовність коливалася над лугом і річкою, і синій смуток коливався під віями тітки Марії* [427].

Пряме значення означених кольоративів реалізується в контекстах, якщо вони передають колір одягу: *в білих, аж блакитнавих од синьки, хусточках* [154]; *на свіжжу блакить вишиття* [110]; *френч із синього сукна* [262]; *сині шаровари* [284].

Виразною портретною деталлю є характеристика кольору очей. Сині, блакитні очі – це здебільшого позитивно конотована ознака: *А очі які! ... блакитні, аж сині* [7]; *двох голубооких синів* [15]; *молодиця міряє лісника гарячим оксамитом очей* [109]. Передаючи колір очей, письменник вдається до народнопісенного порівняння: *в очах-волошках* [383].

З особливою симпатією виписує письменник очі хлопчика Миколки, сина Оксани: *косує синім оком* [42]; *блискає синім цвітом* [41]; *глигнув синьоцвітом* [32]; *в очах тримав цілі броди синьої*

радості [33]. І навпаки, з відкритою зневагою зображує автор очі Стьопочки, сина Магазаника: *проглядали очі рідкуватої синьки* [82]; *грає віями й синькою очей* [137]; *в розріджену синьку очей вступила блідавість* [245]. Специфічно-авторськими стали кольоративи, якими передано колір очей негативного персонажа роману Ступача: *очі кольору перестиглого бузку* [94]; *очима, де шаленів колір бузкового одцвіту* [95].

Традиційним є використання письменником кольоративів у фраземах та народнопоетичних епітетах: *синій птах щастя* [32]; *добиватись до синього моря* [89]. У романі лейтмотивом став образ чотирьох бродів, одним з яких є *блакитний* [276] – брід дитинства.

Аналізовані кольоративи можуть набувати додаткових смислових відтінків. Лексема *синій* в описі зовнішності одного з персонажів – Безбородька – передає загальну негативну оцінку: *насмішкувато кривить синюватої скойки вуст* [141]; *вичавив своїми скойками синю посмішку* [150]; *засміялась їдь на синіх устах Безбородька, ...на синіх варгах* [342]. Лексеми *синій*, *посинілий* набувають негативної конотативної семантики на позначення хворобливого стану: *посміхається посинілими вустами Стах* [44]; *під очима сині смуги виснаженості* [88]; *на плечах сині пасма шомполів* [391].

Проведений аналіз показує, що семантика синього кольору у романі Михайла Стельмаха акумулює в собі цілий комплекс символічних та естетичних уявлень. Тому й кольоративи зазначеного поля вживаються для характеристики різноманітних явищ.

Стиль М. Стельмаха часто називають “кучерявим” [4, с. 41], адже для нього властиве захоплення різними тропами, зокрема влучними епітетами і несподіваними метафорами, і добирає їх митець справді майстерно. Навіть барвокористування письменника багато в чому специфічно-авторське. Тому, гадаємо, мова і стиль Михайла Стельмаха ще не раз стануть плідним матеріалом для подальших досліджень

Література

1. Дзівак О.М. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові // Укр. мовознавство. – 1975. – Вип. 3. – С. 25–31.
2. Касім Ю. Назви барв у романі М. Стельмаха “Правда і кривда” // Праці Одеського держ. ун-ту. Сер. філол. наук. – Т. 152. – Вип. 16. – Одеса, 1963. – С. 239–248.
3. Ковальова Т.В. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст.: Автореф. дис... канд. філол. наук. – Харків, 1999. – 19 с.
4. Сидяченко Н.Г. Мова Михайла Стельмаха // Мовознавство. – 1992. – № 6. – С. 35–41.
5. Стельмах М.О. Чотири броди: Роман. – Х.: Фоліо, 2008. – 527 с.

УДК 811.161.242

ДУТЧАК Н.М.
(Івано-Франківськ)

КАТЕГОРІЯ ДЕМІНУТИВНОСТІ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: СЛОВОТВІРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається категорія демінутивів у системі індоєвропейських мов, а саме словотвірно-семантичний аспект. Порівнюються способи утворення демінутивів в українській, англійській та німецькій мовах. Виділено чотири конотативних компоненти – емоційний, оцінний, стилістичний та експресивний.

Сучасні лінгвістичні здійснюють спроби по-новому проаналізувати й описати систему певної мови. Актуальними на сьогодні постають проблеми граматичної природи мови, її організації та будови, адже на сучасному етапі проблеми теоретичної граматики, переосмислюються на ґрунті традиційних вчень ХХ сторіччя і потребують свого нового розв’язання. На протязі останніх десятиріч у вітчизняному і зарубіжному мовознавстві опубліковано чимало фундаментальних праць, присвячених загальним питанням граматичної теорії. Проблеми категорійного опрацювання лінгвістичного матеріалу залишаються доволі актуальними, оскільки виходять далеко за межі лінгвістики у сферу логіки, прагматики, психології, когнітології, етнокультурології тощо. Сутність граматичної категорії, як, зрештою, і будь-якої іншої категорії мови охоплює не тільки власне лінгвальні відношення між мовними знаками, а й екстраполюється на позамовну дійсність: “граматична категорія – це дуже широке значеннево-формальне поняття, яке інтегрує слова в частини мови або шляхом протиставлення